

HAL
open science

De La novel·la de Palmira (1952) a Les ruïnes de Palmira (1972). Procediments i motivacions de la reescriptura de Llorenç Villalonga

Carme Gregori Soldevila

► To cite this version:

Carme Gregori Soldevila. De La novel·la de Palmira (1952) a Les ruïnes de Palmira (1972). Procediments i motivacions de la reescriptura de Llorenç Villalonga. Catalonia, 2023, CATALONIA, 32, 10.4000/catalonia.4266 . hal-04272799

HAL Id: hal-04272799

<https://hal.science/hal-04272799v1>

Submitted on 6 Nov 2023

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

De *La novel·la de Palmira* (1952) a *Les ruïnes de Palmira* (1972). Procediments i motivacions de la reescriptura de Llorenç Villalonga

From La novel·la de Palmira (1952) to Les ruïnes de Palmira (1972).

Procedures and motivations for Llorenç Villalonga's rewriting

Carme Gregori Soldevila

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/catalonia/4266>

DOI : [10.4000/catalonia.4266](https://doi.org/10.4000/catalonia.4266)

ISSN : 1760-6659

Éditeur

Sorbonne Université - Laboratoire CRIMIC (EA 2561)

Référence électronique

Carme Gregori Soldevila, «De *La novel·la de Palmira* (1952) a *Les ruïnes de Palmira* (1972). Procediments i motivacions de la reescriptura de Llorenç Villalonga», *Catalonia* [En línia], 32 | Premier semestre 2023, Publicat el 01 juillet 2023, Consultat el 03 juillet 2023. URL: <http://journals.openedition.org/catalonia/4266> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/catalonia.4266>

Ce document a été généré automatiquement le 3 juillet 2023.

Creative Commons - Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International - CC BY-NC-ND 4.0
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

De La novel·la de Palmira (1952) a Les ruïnes de Palmira (1972).

Procediments i motivacions de la reescriptura de Llorenç Villalonga

From La novel·la de Palmira (1952) to Les ruïnes de Palmira (1972).

Procedures and motivations for Llorenç Villalonga's rewriting

Carme Gregori Soldevila

NOTE DE L'AUTEUR

El present treball s'ha beneficiat de la subvenció a Grups d'investigació consolidats de la Direcció General de Ciència i Investigació de la Generalitat Valenciana CIAICO/2021/143 per al projecte «Les relacions hipertextuals en la literatura catalana (1939-1983)».

La història editorial

- 1 J. A. Grimalt¹ advertia sobre les dificultats amb què es troba l'investigador quan intenta fixar quines han de considerar-se les versions genuïnes de les obres de Llorenç Villalonga a causa de la complexa història textual i editorial que les caracteritza, amb notables divergències en els títols i el text de les obres publicades. Per la seua banda, Vicent Simbor², amb l'objectiu de posar en clar «la complicada casuística de reelaboracions, canvis de títols, anys i llengua de publicació i traduccions», elabora un quadre a dues columnes per a facilitar l'orientació del lector dins de l'accidentat mapa de la producció literària villalonguiana.
- 2 En el cas concret de la novel·la que centrarà el nostre estudi, *La novel·la de Palmira*, publicada originalment en 1952 per l'Editorial Moll, i reeditada per Edicions 62 amb el

mateix títol i canvis d'escassa entitat en 1966, dins el primer volum de les *Obres Completes* de l'autor, va canviar el títol a *Les ruïnes de Palmira* i va afegir quatre capítols, a més d'introduir modificacions en els capítols originals, en la tercera edició de l'obra, a càrrec de Club editor, publicada en 1972.

- 3 L'epistolari entre l'editor Joan Sales i Llorenç Villalonga permet reconstruir les circumstàncies en què es va gestar i desenvolupar la reescriptura de *La novel·la de Palmira* en esdevenir *Les ruïnes de Palmira*, un context que aporta una llum necessària a l'anàlisi textual de l'estricta transformació hipertextual i ajuda a valorar-ne les intencions i els resultats³.
- 4 El projecte de reedició de *La novel·la de Palmira* per part de Club editor s'inscriu dins del pla d'edició d'un bon nombre d'obres de Villalonga, convertit en un dels autors de l'editorial a partir de la publicació de *Bearn o la sala de les nines* en 1961. L'escriptor i l'editor en comencen a parlar en 1971 i, des de l'inici, la reedició apareix condicionada per la necessitat d'ajustar-se al mínim de pàgines establert per Club editor per a les seues novel·les⁴. Villalonga accepta des del primer moment allargar la novel·la original però insisteix a indicar que no és tan curta com Sales pensa, amb diverses precisions sobre l'extensió: «Les dues obres [*La novel·la de Palmira* i *L'àngel rebel*] són, cada una d'elles, més extenses que *Mort de Dama*. No obstant, allargaré un poc *Les ruïnes*, i si vostès posen un tipo de lletra espaiat, farà, amb el valuós i divertit pròleg de S. Espriu, un volum de 200 pàgines»⁵. En el post scriptum de la carta, encara introdueix unes «Notes respecte al tamany de *La novel·la de Palmira* i del *Àngel rebel*», en què concreta que la primera té «161 pàgines de 28 ratlles» i reitera la intenció d'«afegir fragments». En una carta posterior, Villalonga torna a insistir en la llargària d'ambdues obres: «Les dues obres són, crec, cada una, més llargues que *Mort de Dama*. S'hi fitxi [sic] bé»⁶.
- 5 A pesar de l'actitud favorable a ajustar-se als requisits de l'editor, Villalonga no es plega incondicionalment a les demandes de Sales. Si bé accepta allargar l'extensió de *La novel·la de Palmira* perquè, com precisarà en una altra carta, ampliar-la «no serà difícil, perquè és més aviat novel·la de *tempo lento*»⁷, des del primer moment es mostra contrari a fer el mateix amb *L'àngel rebel/ Flo la vigne*: «En quan a *Flo la vigne*, crec que perdria agilitat si hi afegís res»; «*L'àngel rebel* en canvi té un temps més ràpid i dissonaria si intentàvem inflar-la. No vol dir que no es pugui intentar»⁸.
- 6 La proposta del canvi de títol també sembla sorgir de Sales perquè Villalonga, primer, li diu «En quant als títols (*Les ruïnes de Palmira* i *Flo la vigne*) els trob molt graciosos»⁹ i, en un altre moment, en reitera l'acceptació: «El canvi dels títols m'agrada»¹⁰. Tot i acceptar el canvi de títols, Villalonga restituí el títol original de la primera en la traducció de la novel·la al castellà, tal com recorda Jaume Pomar, que en va ser el traductor¹¹.
- 7 Sales manifesta la voluntat de fer, amb *Les ruïnes de Palmira* i *Flo la Vigne*, noves edicions «corregides, augmentades i definitives»¹² respecte a les edicions originals, un desig que, si més no en el cas de la primera, trobarem reiterat en diferents elements del paratext, com tindrem ocasió de comprovar en l'anàlisi de la transformació hipertextual de *La novel·la de Palmira* en *Les ruïnes de Palmira*.
- 8 És ben conegut el caràcter d'editor intervencionista de Joan Sales, sempre disposat a participar activament en l'elaboració dels textos dels autors que publicava durant el procés d'edició. En el cas de *Les ruïnes de Palmira*, Sales dissenya, en una llarga carta, el contingut i disposició dels afegits que Villalonga hauria d'introduir en la versió original

de la novel·la. Paga la pena reproduir-ne literalment les citacions, a pesar de la dimensió dels fragments:

En una carta anterior vostè em deia que se sent inspirat per afegir-hi coses. Magnífic. I encara, vora la llar de Siurana que sempre inspira, jo he anat pensant el següent: ¿per què no hi afegeix, a més de les coses que ja té pensat afegir-hi, tot allò de Minos i Amaranta i la marquesa de Pax dels DESBARATS, canviant tot simplement els noms de Minos i Amaranta pels de Tonet i Maria Antònia i fent-hi els altres canvis, al capdavant pocs, indispensables per ajustar-ho al to narratiu de la novel·la? Cronològicament, el seu lloc seria entre els capítols III i IV; acabada la guerra i abans del viatge de Tonet i Maria Antònia a París. Si li sembla que allà trencaria massa el fil de la narració (que no ho crec), podria posar-se entre els capítols VI i VII, on no el trencaria gens ni mica; i al capdavant la cronologia queda un xic nebulosa i no cal esclavitzar-s'hi.

Em penso que, argumentalment, és entre els capítols VI i VII on quedaria millor; ja que el VII comença dient «Transcorregueren prop de trenta anys més. Corria el 1980.» Cosa que situaria el final de l'intermezzo de Minos i Amaranta amb la marquesa de Pax cap al 1950 o uns anys abans, cronologia ben possible o almenys no impossible¹³.

- 9 Més encara, de manera entusiasta, l'editor s'ofereix fins i tot a encarregar-se personalment d'adaptar a la forma narrativa els *Desbarats* teatrals que proposa d'integrar a la novel·la, una tasca que presenta com a purament mecànica:

Si de cas li fes mandra la feina material d'afegir tot això recopiant-ho de manera que prengui el to narratiu de la novel·la –cosa que és senzillíssima de fer, pura feina material–, i em té prou confiança per fer-li de secretari, ja ho faria jo i vostè supervisaria el resultat. Estic segur que quedaria esplèndid. [...]

Molt m'agradaria que em donés aquest marge de confiança com a editor i com a secretari per aquesta vegada¹⁴.

- 10 Sales lliga el projecte d'ampliació de *Les ruïnes de Palmira* a un vell somni d'editor, la creació d'una novel·la, per part de Villalonga, a partir del personatge de la marquesa de Pax que apareix als *Desbarats*:

Prou sap vostè com admiro tot aquell intermezzo de la marquesa de Pax i com em dol que hagi quedat enterrat dins aquell volum de DESBARATS que a penes ha circulat. He fracassat en els meus repetits intents d'estimular-lo a fer-ne una novel·la i últimament li vaig prometre que no n'hi parlaria més, ja que vostè s'hi irritava. Ara el que li demano és simplement reproduir allò que ja va sortir imprès a DESBARATS, encastant-ho en un lloc a propòsit de LES RUÏNES DE PALMIRA amb alguns petits canvis sense cap importància, just perquè s'hi encasti bé, sense violència¹⁵.

- 11 Villalonga va enllestir la reescriptura de l'antiga versió de *La novel·la de Palmira* en tres mesos, entre finals de maig i primers de setembre de 1972¹⁶. En bona mesura, va seguir les indicacions de l'editor i va construir l'ampliació de l'obra a base d'encastar-hi episodis protagonitzats per la marquesa de Pax i, quan li n'envia la versió revisada, té bona cura de subratllar-ho: «Com veurà, dels quatre capítols nous, tres tracten exclusivament de 'Mumare' [la marquesa de Pax]. Reconec que és un personatge simpàtic i humà i celebr molt coincidir amb vostè»¹⁷.

- 12 Ara bé, si l'interès exclusiu de Sales era el personatge de la marquesa de Pax, amb Minos i Amaranta convertits en Tonet i Maria Antònia per a facilitar-ne l'adaptació, Villalonga centrà tres dels quatre capítols nous en aquests personatges, encara que només dos derivats de la transformació narrativa de sengles *Desbarats*, però n'introduirà un, «Dubtes de Carles Echevarría», que res hi té a veure. De fet, Villalonga, en l'epistolari amb Sales, mostra la voluntat de conservar el protagonisme de Palmira

en la nova versió de la novel·la, sense desdibuixar-lo amb una presència excessivament visible de la marquesa de Pax. Així, en una carta del 30 setembre de 1972, advertia: «Realment, no s'havia d'oblidar que la protagonista és Palmira i que la marquesa sols hi podia figurar de 'comparsa'»¹⁸. En una carta posterior, datada el 9 d'octubre, respon de manera molt taxativa la pretensió de Sales d'ampliar encara més la novel·la amb nous materials procedents dels *Desbarats*: «Impossible refondre tres capítols de *Desbarats* per afegir-los després del titulat La marquesa de Pax. No vull desviar el sentit ni rompre l'unitat de la meva obra, que és Palmira i no Catalina de Pax» I tallava qualsevol via de negociació per part de l'editor amb una contraoferta que podria canalitzar més adequadament l'atenció de Sales per Catalina de Pax: «Si realment s'interessa per la marquesa, lo millor seria publicar els *Desbarats*, quan li vengui de gust, corregint l'ortografia delirant i fent algunes petites supressions»¹⁹.

- 13 El repàs de la correspondència creuada entre Llorenç Villalonga i Joan Sales a propòsit de la reedició de *La novel·la de Palmira* per part de Club editor permet corroborar la intuïció de Josep A. Grimalt, per a qui, en l'explicació de les causes dels canvis introduïts en aquesta edició, hi ha «motiu de suposar que tals modificacions, ampliacions i també el canvi de títol responen més a raons d'estratègia editorial que a una decisió espontània de l'autor»²⁰.

Les transformacions hipertextuals del paratext.

- 14 Abans d'entrar en l'anàlisi a nivell de text de les relacions hipertextuals entre l'hipotext *La novel·la de Palmira* (1952) i l'hipertext derivat *Les ruïnes de Palmira* (1972), és convenient aturar-se en els canvis efectuats a nivell de paratext. Pel que fa al paratext auctorial, els canvis són mínims, encara que força significatius: canvi de títol, com ja sabem, i canvi de nom de l'autor. Si atribuïm el canvi de títol a l'autor és perquè es fa amb el seu consentiment i perquè la responsabilitat de posar un nom que identifique l'obra recau habitualment en ell, excepte casos singulars. En la tria del nou títol potser va influir el record de l'obra del comte de Volney, traduïda al castellà com a *Las ruinas de Palmira*, encara que la novel·la de Villalonga no hi té res en comú²¹. La variació del títol desencadena modificacions en el text del darrer capítol: allà on, en l'edició original, el narrador feia referència al títol primitiu: «No és bo de fer això d'escriure la seva novel·la» (145)²², la tercera edició revisada inclou el nou títol: «No és pas fàcil de fer, això, d'escriure la seva novel·la ni consignar les seves ruïnes...» (167); i, més endavant, després de dir «La meva primera idea era de fer una petita novel·la humorística», afegeix, en la nova versió, «No és la seva ruïna material o física la que voldria descriure, sinó totes les successives ruïnes de Palmira, tots els seus avatars» (162). En la frase final de l'obra, va un pas més enllà i efectua la substitució de títols. De «¿Ho veus, estimada Marcelle, com no encertaré a escriure la novel·la de Palmira?» (161) passem a «¿Ho veus, estimada Marcelle, com no encertaré a descriure les ruïnes de Palmira?» (178). Tanmateix, unes línies més amunt, abans del *Post scriptum*, manté la invocació del títol inicial en la versió revisada, potser per l'ambivalència entre «novel·la» com a substantiu que designa un tipus de narració i «novel·la» com a designació privativa de la història de Palmira: «La novel·la, escrita per una ploma millor tallada que la meva, podria resultar perfecta.» (177).
- 15 A pesar del canvi de títol i dels canvis introduïts, la tercera edició no desemboca en una obra diferent, sinó que és un text de la mateixa obra perquè, en primer lloc, la resta

d'informació del paratext així ho determina i, a més, perquè la nova versió manté una identitat semàntica amb l'original que, sense ser íntegra, sí que ho és «suficientemente y de forma bastante precisa para que se experimente legítimamente la sensación de unidad operal»²³.

- 16 La primera edició anava signada per Dhey, el pseudònim amb que Villalonga es va donar a conèixer en els anys trenta. L'edició de Club editor, en canvi, descarta el pseudònim juvenil, associat a una imatge d'escriptor provocatiu, en benefici del nom de l'autor; una tria que es correspon amb la figura de l'escriptor madur i respectat que és Villalonga en aquests anys.
- 17 El paratext editorial mostra una major intenció de subratllar les virtuts i novetats de l'edició revisada. El missatge que aquesta és l'edició completa i definitiva de l'obra apareix reiterat d'una forma gairebé obsessiva: en la portada, en la pàgina de crèdits, en el colofó i en el prefaci de l'editor. Si el colofó original posava l'accent en les característiques estètiques de la novel·la –«Aquesta novel·la de Palmira, futurista, imaginada per Dhey, mesclada d'insularitat i de cosmopolitisme»–, ara s'aprofita per reiterar que és «edició completa i amb el títol definitiu de *Les ruïnes de Palmira*». Però, sobretot, és la «Nota de l'editor», signada J.S., l'espai que, a més de reiterar la informació, la carrega de valor. A més de tornar a especificar en nota al peu que l'edició que encapçala és «completa i amb el títol definitiu» (7), una informació ja oferta al lector, per duplicat, en la portada i els crèdits, Sales fa planejar insidiosament diverses deficiències sobre l'obra publicada per Moll. En primer lloc, apunta que es tractava d'una versió provisional, una mena de provatura:
- Possiblement el seu autor volia llançar, com a *ballons d'essai* i sense comprometre's gaire, aquelles obres que sentia encara com a no prou madures o acabades, reservant-se el dret de refer-les i completar-les més endavant. A mesura que han anat arribant al seu estat de plenitud, no ha dubtat a «reconèixer-les i legitimar-les» (7).
- 18 Tot seguit, malgrat qualificar de «benemèrita» la col·lecció Les Illes d'Or on va aparèixer la novel·la de Villalonga i no estalviar elogis sobre Francesc de Borja Moll, fa una referència a les dificultats amb què s'havien d'enfrontar els llibres catalans en els anys quaranta i cinquanta²⁴ que, al costat de la insistència a presentar la seua edició com a «completa i definitiva», poden induir a pensar que l'edició original va ser retallada per la censura. Així ho denuncia Vidal Alcover quan afirma que l'obstinació a presentar les edicions prèvies com a incompletes «pot confondre el lector, i el crític de bona fe. Perquè les noves versions de les novel·les de Llorenç Villalonga que publica “El Club dels novel·listes” no suposen una versió anterior incompleta, mutilada, per motius de censura governamental, per exemple, o per qualsevol altra causa»²⁵. I per si calia una altra raó per a justificar l'oportunitat de l'edició revisada, Sales addueix el silenci que envoltava la circulació dels llibres catalans en els anys cinquanta com a causa de l'escàs coneixement entre el públic de la novel·la de Villalonga. Tot plegat, l'editor presenta *Les ruïnes de Palmira* com una oportunitat de descobrir una novel·la que havia passat desapercibuda en el moment de l'edició original i de fer-ho amb una versió madura i definitiva: «aquesta edició de *Les ruïnes de Palmira* patrocinada pel Club dels novel·listes revelarà a un ample públic una obra totalment desconeguda de molts i nova en gran part per als pocs que ja en coneixien la primera edició» (8).

De La novel·la de Palmira (1952) a Les ruïnes de Palmira (1972)

- 19 *Les ruïnes de Palmira* és l'hipertext autògraf amb l'hipotext autònom²⁶ *La novel·la de Palmira*: és a dir, es tracta d'una transformació d'un hipotext autònom preexistent a càrrec del mateix autor. La «Nota de l'editor» ja ens adverteix que la reescriptura duta a terme suposa, a més d'algunes correccions, una ampliació important de la novel·la original: «A més de fer nombrosos afegits i esmenes en els nou capítols que ja en constituïen la versió primitiva, l'autor n'ha escrit quatre més de molt extensos (*Dubtes de Carles Echevarría, La marquesa de Pax, Devesa de Briones, Cock-tail en un vell palau*)» (7). En principi, estem al davant, doncs, d'una transformació quantitativa, formal, encara que és impensable que no arrossegue les inevitables conseqüències temàtiques. L'augment del text funciona per addició massiva, el tipus de procediment que Genette proposa denominar «extensió», en contraposició a la dilatació estilística o «expansió».

Els capítols nous

- 20 El primer dels capítols afegits, «Dubtes de Carles Echevarría», conserva una forta connexió amb la història de l'hipotext, mentre que els altres tres, centrats en la marquesa de Pax, com demanava Joan Sales, se n'allunyen per a introduir-hi una segona línia de trama amb punts de contacte tangencials amb la història principal. «Dubtes de Carles Echevarría» s'integra d'una manera bastant harmònica dins la història perquè, posant el focus en un personatge que ja apareixia en el primer capítol de la primera edició²⁷, continua narrant les relacions entre el narrador, Echevarría i la família de Palmira.
- 21 Els tres capítols que s'ocupen de la marquesa de Pax, en canvi, deixen en un pla purament anecdòtic, a penes un esment, la protagonista de la novel·la, Palmira. En aquesta ocasió, el vincle que enllaça Catalina de Pax amb la història és la seua amistat amb el narrador, Tonet, i la seua esposa, Maria Antònia. En el capítol VI de l'edició ampliada, centrat en la trobada casual de Tonet i Maria Antonia amb la marquesa a París, Palmira ocupa només una conversa entre els personatges; en els altres dos, l'esment encara és més reduït: en «Devesa de Briones», la pregunta sobre Palmira de la marquesa i la breu resposta, que no afegeix res de nou a la història, de Tonet i Maria Antònia queden diluïdes en el relat de la visita a la Manxa i l'episodi dels bandolers; en «Cock-tail en un vell palau», el relat de la festa organitzada per la nora de la marquesa i les converses sobre costums, ideologies i classes socials entre el narrador i Catalina de Pax ocupen la major part del relat, mentre que Palmira hi apareix només com una invitada vista de lluny, i encara de forma hipotètica, ja que Tonet no està segur que siga en realitat ella.
- 22 Els capítols nous són una transformació semàntica de l'hipotext que opera mitjançant una transposició diegètica i una transposició pragmàtica, en la mesura que incorpora personatges, esdeveniments i espais inexistents en l'hipotext. Aquestes transformacions convergeixen en una transvaloració que afecta els personatges. Hi trobem dos exemples de valoració secundària o promoció d'un personatge secundari: tant Echevarría com, sobretot, la marquesa de Pax prenen un relleu en l'hipertext que no tenien en la versió original. En el cas de la marquesa, a més, el protagonisme va acompanyat d'una valoració positiva dins del sistema de valors de l'hipertext que la

converteix en un referent moral que mereix la simpatia i agraïment del narrador: «La meva gratitud a aquella marquesa liberal que es creia conservadora serà perdurable ja que, a més d'haver patrocinat un “casament impossible”, m'ha inspirat moltes pàgines i àdhuc m'ha modificat algunes “males idees” més o menys esquerranes» (75-76). Palmira, en canvi, manté la preeminència que ja tenia en la primera edició i idèntica valoració perquè, encara que la imatge de dona mundana i elegant que se li atribueix en «Cock-tail en un vell Palau» podria subratllar-ne el valor positiu, el capítol final, conservat de l'obra original, clou la història en el to de sàtira dominant en la novel·la.

L'ampliació dels capítols originals

- 23 Com ja advertia Sales en la «Nota de l'editor», a més dels quatre capítols nous, *Les ruïnes de Palmira* incloïa altres modificacions en els nou capítols que conformaven la primera edició de l'obra. Les més evidents són les que tenen com a funció encaixar els capítols nous dins el conjunt de la novel·la. Així, tot i que el primer capítol afegit que tracta sobre la marquesa de Pax és el capítol VI de l'edició de Club editor, el narrador introduirà la presència del personatge des del capítol III per tal de naturalitzar-ne la pertinença: «Jo m'havia casat, gràcies als bons oficis de la marquesa de Pax com explicaré més endavant» (41) i «un matrimoni de conveniència, patrocinat per Catalina de Pax, coneguda universalment per *Mumare*, que havia estat companya de col·legi de Maria Antònia i l'estimava molt» (48). També en el final del capítol III, s'explica per què la marquesa és coneguda pel sobrenom de *Mumare*, una petició que Sales havia fet a Villalonga i que l'escriptor, tot i considerar-la innecessària, havia autoritzat l'editor a afegir-la, si li semblava pertinent: «Té raó que el públic es quedarà sense sapiguir per què a la marquesa li diuen “*Mumare*”. Si vol, pot afegir dues ratlles dient que perquè té 12 fills i 24 nets, si ho troba necessari. Jo no li trob»²⁸. En el capítol IV, vincula la marquesa de Pax amb la protagonista de la novel·la, fent-li dir la seua opinió a propòsit de les murmuracions que corren per Mallorca sobre Palmira. El final del capítol IV de la versió original de la novel·la, on es narra el viatge de retorn a Barcelona de Tonet i Maria Antònia, procedents de París, es desplaça al final del capítol VI de l'edició ampliada perquè el capítol VI, «La marquesa de Pax», encara transcorre a París. I, encara, hi afegirà unes línies destinades a connectar-lo amb un altre dels nous, el IX, dedicat també a narrar la relació del narrador i la seua esposa amb la marquesa de Pax: «Els Pax retornaren a Mallorca, no sense haver-nos fet prometre que pel juliol els aniríem a veure a la devesa de Briones, una finca a la Manxa que na Catalina havia heretat.» (79). Igualment amb l'objectiu de cosir les peces de la història, integrant les parts noves a base de connexions, el capítol IX comença: «Complint amb la prometença que havíem fet a na Catalina de passar a Briones les festes de sant Jaume, resolguérem anar-hi.» (111). I encara en els capítols VII, XI i XII trobem noves referències a la marquesa que no tenen altra funció que harmonitzar la història del personatge dins del relat protagonitzat per Palmira o allargar i cloure la trama secundària desenvolupada en tres dels capítols afegits, com quan el narrador incorpora unes línies per donar notícia de la mort de la marquesa o enceta el capítol XII fent-ne un esment del tot superflu: «La marquesa de Pax, en el cel, seguiria donant banquetes de rostits amb salsa de magranes i *biscuits glacés*» (151).
- 24 La resta d'ampliacions dels capítols originals són escasses i puntuals. En destacarem tres per l'extensió: en el capítol IV, intercala un somni que ha tingut el narrador sobre Palmira, incloent-hi una digressió sobre els somnis i sobre els boigs; en el capítol XI,

entre la descripció de la nova societat dels anys noranta, posterior a la descoberta de la panmorbosina, inclou informació sobre el descontent dels joves per haver de treballar per a les «classes passives»; i el final del capítol XI, allà on l'edició original acabava «No vull renous per ara», afegeix: «Ni problemes. Res de plantejar-nos problemes, petits o grans, que tanmateix no tenen solució. L'única solució és ignorar-los.» (150). En general, el text sumat a l'edició original sembla respondre a la voluntat d'allargar la novel·la, més que aportar-hi informacions o reflexions amb l'objectiu de matisar, revisar o millorar l'original.

Suppressions i canvis en els capítols originals

- 25 En una reescriptura que es planteja com a ampliació de l'original, les suppressions han de ser, per lògica, escasses. En concret, n'hem localitzat quatre, una de les quals motivada per la intenció d'eliminar un contingut que en 1972 ja havia de resultar incòmode i les altres tres per raons estilístiques. La primera ha suprimit una referència al «Movimiento» que fa Maria Antònia: «En realitat no he fet quasi res *p'es Moviment*» (37). Les altres semblen respondre a una decisió d'estilitzar el text amb l'eliminació de detalls o diàlegs innecessaris:

Per primera vegada després de tants d'anys i de dues guerres (69)

Anàrem a la *boîte*, que era petita, semielegant, *semicocotesca*. L'espectacle havia començat. (73)

-Fixa't quina senyora més elegant i més guapa. Té un perfil preciós.

-Alerta, que veu que parlem d'ella. T'advertesc que ja té es seus anys... Deu esser una senyora loca (74)²⁹

- 26 La transestilització o reescriptura estilística té un major abast, però, en els canvis efectuats a nivell lingüístic en l'hipertext villalonguà; des de la correcció d'errors de l'original a la tria d'opcions lèxiques de l'estàndard del català central, en detriment de les variants mallorquines, *La ruïnes de Palmira* du a terme una revisió/correcció lingüística que, en bona mesura, cal assignar a criteris editorials, cal suposar que amb l'aquiescència de l'autor ja que no és la primera obra que Villalonga reedita amb Club editor. Així, per exemple, l'edició revisada introdueix de manera sistemàtica l'article davant de nom de persona, inexistent en l'original: la Palmira, na Maria Antònia i en Tonet o elimina el «lo» neutre que apareixia en diverses ocasions en l'edició de Moll. Tot un seguit de mallorquinismes hi són substituïts per termes més familiars per als lectors acostumats al català central: calces/ mitges (51); plagueta/ llibreta (58); noviances/ lluna de mel (96); bòtils /pots (101); escarrufadora/esgarrifosa (107); esburbada/ absurda (164); rues/ arrugues (171); corterades/ quarterades (173) o palangana/ safata (22, 175), entre altres. La revisió també aprofita per corregir barbarismes: almacén/ magatzem (101) o xines/ xineses (170), per exemple. En una ocasió, una frase feta que devia sonar poc familiar a orelles no mallorquines es també canviada per una d'equivalent més pròpia del Principat: «ja l'encalçaràs amb un pa calent»/ «ja li pots anar al darrere amb un flabiol sonant» (105). En altres ocasions, la substitució de termes té una motivació clarament política. Allà on Villalonga havia escrit inicialment «la premsa d'Espanya i de l'estranger» (138), l'edició de Club editor modifica a «la premsa dels Països Catalans i de l'estranger» (161); o «hauria desitjat saludar en castellà i despedir-se en anglès» (158) es converteix en «hauria desitjat saludar en francès i despedir-se en anglès» (176). Altres canvis, tanmateix, responen

únicament a raons d'estil, com ara quan reemplaça «estrangera» per «francesa» (23), «curiositat» per «tafaneria» (54) o «senyora catalana» per «barcelonina» (60).

- 27 Una altra sèrie de variacions tenen a veure amb la voluntat de l'autor d'actualitzar la cronologia de la història, vint anys després de la primera edició. Així, l'inici del capítol XI no parteix d'una el·lipsi de trenta anys sinó de quaranta i, per tant, Tonet i Maria Antònia tenen noranta anys, en comptes de vuitanta, i aquesta alteració condiona el temps de la història en la resta de la novel·la. L'actualització temporal n'arrossega d'altres, com la dels preus de les coses: la factura mèdica pel trencament de la cama de mister White s'eleva de «quatre-centes pessetes» a «vuit-centes» (93). *Les ruïnes de Palmira* inclou encara altres substitucions que igualment s'han d'interpretar com la tria voluntària de l'autor en el procés de revisió, com ocorre amb el pes del narrador, que de «menys de seixanta quilos» es redueix a «menys de cinquanta» (144).

Els *Desbarats* com a intertext o hipotext

- 28 Dos capítols de *La novel·la de Palmira*, «Maria Antònia, cosina de Palmira» i «¿Palmira a París?», partien de dos *Desbarats*, «Viatge a Lisboa en 1945» i «Viatge a París en 1947», escrits en els anys quaranta, tot i que van restar inèdits fins 1965³⁰. Dos dels capítols nous de *Les ruïnes de Palmira*, «Devesa de Briones» i «Cock-tail en un vell palau», també tenen com a precedent els desbarats «Bromes a la Manxa» i «Cock-tail a un veí palau», respectivament. La transformació opera per transmodalització ja que la forma dramatitzada dels desbarats es narrativitza per a incorporar-se a la novel·la.
- 29 En el cas dels desbarats incorporats a la primera edició de la novel·la, es podria considerar que estem al davant d'una pràctica intertextual d'autoplagi, entès a la manera genettiana, és a dir, una relació de copresència entre els dos textos, literal però sense marques que l'expliciten, més que no pas una relació de transformació hipertextual. Les divergències a nivell pragmàtic i a nivell diegètic són considerables, amb canvis de gran abast d'esdeveniments i de personatges, fan difícil considerar la relació transtextual com a hipertextualitat, mentre que les coincidències d'esdeveniments puntuals, de descripcions o de parlaments es poden explicar intertextualment. El viatge a Lisboa de Tonet i Maria Antònia ocupa menys de la meitat del capítol de la novel·la i només recupera, del desbarat corresponent, el paper del marquès de Pombal en el disseny de Lisboa, la descripció de la plaça do Comércio, el pelegrinatge a Fàtima i l'anècdota del marquès al qual donen una propina i diu que posarà el bitllet dins un marc; després, narra el retorn a Mallorca, l'esclat de la guerra civil i la vida a Bearn, esdeveniments que no formen part del desbarat. El desbarat, al seu torn, dedica la meitat de l'extensió al viatge des de Madrid a Lisboa, passant per Salamanca, i detalla molt més l'estada a la capital portuguesa i el pelegrinatge a Fàtima. També hi ha un canvi de personatges: Minos i Amaranta es converteixen en Tonet i Maria Antònia, alhora que el «Padre» que acompanya els pelegrins passa a ser el rector de Bearn i desapareixen de la novel·la personatges com Maria Lluïsa o les tres «señoritas del Ministerio» que ocupen bona part del protagonisme en el desbarat.
- 30 Les connexions entre el capítol «¿Palmira a París?» i el desbarat «Viatge a París en 1947» són similars a les de l'exemple anterior. El desbarat està dividit en dues parts, però únicament té relació amb la novel·la la segona. El capítol recupera alguns detalls o anècdotes del desbarat: l'escena al cabaret, que a l'hotel cobren un suplement per la fruita o que el màitre porte camisetes de llana sota el frac. També hi trobem l'incident

del sopar al tren en què els han cobrat el doble perquè el «jambon» no entrava en el preu del menú, encara que en el desbarat és al viatge d'anada i ho recorda Minos, mentre que a la novel·la és al de tornada i la narració de l'esdeveniment corre a càrrec del narrador. La major part d'accions i diàlegs, però, divergeixen entre la peça dramàtica i el text narratiu; també hi ha disparitat en els personatges perquè, a més del canvi de Minos i Amaranta a Tonet i Maria Antònia, la resta de personatges tampoc no coincideixen.

- 31 En canvi, la relació entre els capítols introduïts en *Les ruïnes de Palmira* i els desbarats corresponents sí que constitueixen una transformació hipertextual, amb una relació de derivació molt més evident. A nivell formal, els hipertextos novel·lescos combinen l'amputació o versió reduïda de l'hipotext amb l'extensió o augment per addició. És a dir, eliminen part de l'hipotext però alhora l'amplien amb noves accions. «Devesa de Briones» elimina alguns diàlegs i personatges secundaris de «Bromes a la Manxa», però al mateix temps inclou el viatge de Tonet i Maria Antònia fins a Briones i la visita a l'ermita que no eren narrats al desbarat. La transformació semàntica funciona per transposició pragmàtica, és a dir, per la modificació d'accions, i per transposició mixta o intermediària, ja que canvia el nom dels protagonistes, que eren Minos i Amaranta en la versió teatral, però s'hi mantenen l'espai i el temps de la història,
- 32 L'esquema de transformació del desbarat «Cock-tail a un veí Palau» en el capítol homònim de la novel·la és idèntic a l'anterior: amb una combinació de reducció i addició i amb transposició pragmàtica i transposició mixta o intermediària. El marc espaciotemporal resta idèntic, així com alguns dels personatges, però novament Minos i Amaranta esdevenen Tonet i Maria Antònia i s'eliminen diversos secundaris, alhora que s'hi introdueix la invitada enigmàtica que podria ser Palmira. La transformació pragmàtica, per la seua banda, presta major atenció, per exemple, a la conversa entre Tonet i la marquesa de Pax, en què discorregen sobre costums, ideologies i classes socials, alhora que elimina bona part dels diàlegs, entre els quals uns de protagonitzats per animals, que reportava el desbarat.

Conclusions

- 33 La correspondència entre Llorenç Villalonga i Joan Sales deixa poc espai als dubtes a l'hora d'atribuir la motivació de la reescriptura de *La novel·la de Palmira* a l'exigència per part de l'editor que les novel·les publicades per Club editor arribassen a un mínim d'extensió. També cal adjudicar-li la voluntat de batejar la novel·la ampliada amb un títol diferent del de l'edició original, així com la idea de fer servir els desbarats protagonitzats per la marquesa de Pax com a material per a fer créixer la novel·la. Villalonga accepta les propostes perquè, tot i considerar que *La novel·la de Palmira* és més llarga que *Mort de Dama*, també reeditada per Club editor, creu que l'estructura pot assimilar l'exercici d'expansió de la història.
- 34 Possiblement, sense la proposta de Sales d'incorporar la marquesa de Pax a la història de Palmira, Villalonga hauria allargat la novel·la en la línia que apunta el primer capítol incorporat a la versió ampliada, «Dubtes de Carles Echevarria», és a dir, amb els mateixos personatges protagonitzant nous episodis. Tanmateix, la intrusió de la marquesa de Pax amb els altres tres capítols nous, així com la incorporació d'aquest mateix personatge en els capítols originals per a vincular-la a la línia principal, distorsiona la història de Palmira, com ja havien denunciat alguns dels estudiosos de

l'obra villalonguiana i com l'anàlisi corrobora. Simbor, per exemple, ja assenyalava que «els afegitons, més que no millorar el text primitiu, l'únic que fan és interrompre la història i trencar-ne la coherència composicional»³¹. En efecte, a pesar de les protestes de Villalonga, reivindicant la centralitat de Palmira en l'univers de la novel·la ampliada, els capítols dedicats a Catalina de Pax i el seu món en desvirtuen la cohesió i l'equilibri. A diferència dels autoplapis dels desbarats «Viatge a Lisboa en 1945» i «Viatge a París en 1947» de la primera edició de la novel·la, que se situen en el nivell de les anècdotes puntuals, la reescriptura hipertextual dels desbarats sobre la marquesa de Pax, unida al també capítol nou amb la mateixa protagonista, «La marquesa de Pax», forcen extremadament la relació amb la resta de la història.

BIBLIOGRAPHIE

- GENETTE, Gérard. *Palimpsestes. La littérature au second degré*. Paris: Éditions du Seuil, 1982.
- GENETTE, Gérard. *La obra de arte* [trad. cast. de Carlos Moanzano]. Barcelona: Lumen, 1997. [1ª ed. francesa 1996].
- GRIMALT, Josep A. «Nota sobre l'edició». Dins VILLALONGA, Llorenç. *Obres Completes*, 1. Barcelona: Edicions 62, 1988.
- GRIMALT, Josep A. «Els avatars dels textos de Llorenç Villalonga». *Llengua & Literatura*, 23 (2013), p. 45-66.
- POMAR, Jaume. *Llorenç Villalonga i el seu món*. Binissalem: Di7 Edició, 1998.
- SIMBOR, Vicent. *Llorenç Villalonga a la recerca de la novel·la inefable*. València/Barcelona: IIFV/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- VIDAL ALCOVER, Jaume. «Pròleg». Dins VILLALONGA, Llorenç. *Desbarats*. Palma: Daedalus, 1965, p. 7-16.
- VIDAL ALCOVER, Jaume. *Llorenç Villalonga i la seva obra*. Barcelona: Curial, 1980.
- VILLALONGA, Llorenç. *La novel·la de Palmira*. Palma: Moll, 1952.
- VILLALONGA, Llorenç. *Desbarats*. Palma: Daedalus, 1965.
- VILLALONGA, Llorenç. *Les ruïnes de Palmira*. Barcelona: Club editor, 1972.
- VILLALONGA, Llorenç. *La marquesa de Pax i altres desbarats*. Barcelona: Club editor, 1975.

NOTES

1. GRIMALT, Josep A. «Els avatars dels textos de Llorenç Villalonga». *Llengua & Literatura*, 23 (2013), p. 45.
2. SIMBOR, Vicent. *Llorenç Villalonga a la recerca de la novel·la inefable*. València/ Barcelona: IIFV- Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 146, n.º. 26.

3. Vull agrair les facilitats per a la consulta dels documents per part del personal encarregat de la gestió de l'Arxiu Llorenç Villalonga de Binissalem i del Fons Joan Sales dipositat a la Fundació Mercè Rodoreda, IEC.
4. L'existència d'una extensió mínima dels volums resta implícita en el diàleg a l'entorn de la reedició de *La novel·la de Palmira*, però, en un altre moment, Joan Sales, en relació a la possible edició dels *Desbarats* com a novel·la, parla del «mínim del Club» referit al nombre de pàgines. Carta de Joan Sales a Llorenç Villalonga, 12-X-1972, dipositada a l'Arxiu Llorenç Villalonga de Binissalem. En la reproducció de citacions de les cartes, m'he limitat a normalitzar-ne l'accentuació.
5. Carta de Llorenç Villalonga a Joan Sales, amb la indicació «Posterior immediata a la 15-IX-71» sota la signatura. Conservada al Fons Joan Sales, dipositat a la Fundació Mercè Rodoreda, IEC.
6. Carta de Llorenç Villalonga a Joan Sales, 20-XI-1971, conservada al Fons Joan Sales, dipositat a la Fundació Mercè Rodoreda, IEC. Per la seua banda, Sales també fa referència a la importància d'ajustar les obres a una determinada extensió quan afirma: «He calculat amb força exactitud les pàgines que farien» o quan considera que, amb els afegits proposats, «LES RUÏNES DE PALMIRA vindrien a tenir una extensió com la de BEARN», en la carta a Llorenç Villalonga, 9-XII-1971, conservada a l'Arxiu Llorenç Villalonga de Binissalem.
7. Carta de Llorenç Villalonga a Joan Sales, 1-V-1972, conservada al Fons Joan Sales, dipositat a la Fundació Mercè Rodoreda, IEC.
8. *Ibid.*
9. Carta de Llorenç Villalonga a Joan Sales, datada com a posterior immediata a la del 15-IX-1971, conservada al Fons Joan Sales, dipositat a la Fundació Mercè Rodoreda, IEC.
10. Carta de Llorenç Villalonga a Joan Sales, 20-XI-1971, conservada al Fons Joan Sales, dipositat a la Fundació Mercè Rodoreda, IEC.
11. POMAR, Jaume. *Llorenç Villalonga i el seu món*. Binissalem: Di7 Edició, 1998, p. 92.
12. Carta de Joan Sales a Llorenç Villalonga, 9-XII-1971, conservada a l'Arxiu Llorenç Villalonga de Binissalem.
13. *Ibid.*
14. *Ibid.*
15. *Ibid.*
16. En la carta de Llorenç Villalonga a Joan Sales del 31-V-1972 diu «Ahir mateix vaig començar a revisar la Palmira» i, en la carta del 4-IX-1972, «Avui mateix li envii la Palmira per correu certificat». Ambdues cartes es conserven al Fons Joan Sales, dipositat a la Fundació Mercè Rodoreda, IEC.
17. Carta de Llorenç Villalonga a Joan Sales, 4-IX-1972, conservada al Fons Joan Sales, dipositat a la Fundació Mercè Rodoreda, IEC.
18. Citat per POMAR, Jaume. *Op. cit.*, p. 92
19. Carta de Llorenç Villalonga a Joan Sales, 9-X-1972, conservada al Fons Joan Sales, dipositat a la Fundació Mercè Rodoreda, IEC. Sales va acollir amb entusiasme la idea d'editar els *Desbarats* (carta a Llorenç Villalonga, 12-X-1972, conservada a l'Arxiu Villalonga de Binissalem) i Club editor va publicar-ne una versió «completa i amb el títol definitiu» en 1975, amb el títol *La marquesa de Pax i altres desbarats*, encapçalada per un «Pròleg de l'editor».
20. GRIMALT, Josep A. «Nota sobre l'edició». Dins VILLALONGA, Llorenç. *Obres Completes*, 1. Barcelona: Edicions 62, 1988, p. 15.
21. GRIMALT, Josep A. «Els avatars dels textos...», art. cit., p. 56.
22. Citaré sempre per *La novel·la de Palmira*. Palma: Moll, 1952 i per *Les ruïnes de Palmira*. Barcelona: Club editor, 1972. En el text, em limitaré a posar les pàgines de les citacions.
23. GENETTE, Gérard. *La obra de arte*. Trad. de Carlos Manzano. Barcelona: Lumen, 1997 [1a ed. fr. 1996], p. 205.

24. Concretament, Sales apunta: «No cal que recordem els obstacles amb què topaven els llibres catalans en aquelles dates que ja podem mirar, gràcies a Déu, com a reculades» (8).
25. VIDAL ALCOVER, Jaume. *Llorenç Villalonga i la seva obra*. Barcelona: Curial, 1980, p. 207.
26. L'anàlisi hipertextual es basa en el marc teòric exposat per Gérard Genette en el seu llibre *Palimpsestes. La littérature au second degré*. París: Seuil, 1982. Per no carregar l'article de notes al peu amb les referències corresponents cada vegada que en faça servir un concepte, n'estalviaré la reiteració.
27. En l'edició ampliada, es canvia el nom del personatge, el qual passa de dir-se Fernando a ser anomenat Carles.
28. Carta de Llorenç Villalonga a Joan Sales, 9-X-1972, conservada al Fons Joan Sales, dipositat a la Fundació Mercè Rodoreda, IEC
29. Les citacions corresponen a la primera edició; en cursiva hem marcat els fragments eliminats en la tercera edició revisada.
30. VIDAL ALCOVER, Jaume. «Pròleg». Dins VILLALONGA, Llorenç. *Desbarats*. Palma: Daedalus, 1965, p. 9.
31. SIMBOR, Vicent. *Op. cit.*, p. 151.

RÉSUMÉS

L'obra de Llorenç Villalonga es caracteritza pel canvi continu de títols i per la revisió constant de les obres, amb la incorporació de nous capítols o de personatges i les modificacions del text original. En concret, *La novel·la de Palmira* (1952) va substituir el títol per *Les ruïnes de Palmira* (1972) i va afegir quatre capítols, a més de fer altres canvis, en la tercera edició de l'obra, a càrrec de Club editor. D'altra banda, dos dels capítols originals i dos dels afegits deriven de *Desbarats* anteriors. L'article reconstrueix la història editorial de l'edició revisada de la novel·la, a partir de la correspondència entre l'autor i l'editor, i n'analitza les dues versions i els desbarats previs des de la perspectiva de les relacions hipertextuals, seguint, bàsicament, la proposta de Gérard Genette, per tal d'estudiar-ne els tipus de transformacions efectuades.

L'œuvre de Llorenç Villalonga se caractérise par le changement continu des titres et par la révision constante des œuvres, avec l'introduction de nouveaux chapitres ou personnages et des modifications du texte original. Plus précisément, le titre *La novel·la de Palmira* (1952) a été remplacé par *Les ruïnes de Palmira* (1972), et l'auteur a ajouté quatre chapitres, en plus d'apporter d'autres modifications, dans la troisième édition de l'ouvrage, réalisé par Club editor. En outre, deux des chapitres originaux et deux des ajouts dérivent de *Desbarats* antérieurs. L'article reconstitue l'histoire éditoriale de l'édition révisée du roman, à partir de la correspondance entre l'auteur et l'éditeur, et analyse les deux versions et les *desbarats* antérieurs sous l'angle des relations hypertextuelles, suivant essentiellement la proposition de Gérard Genette, afin de étudier les types de transformations effectuées.

The work of Llorenç Villalonga is characterized by the continuous change of titles and the constant revision of the works, with the incorporation of new chapters or characters and the modifications of the original text. Specifically, *La novel·la de Palmira* (1952) replaced the title with *Les ruïnes de Palmira* (1972) and added four chapters, in addition to making other changes, in the third edition of the work, by Club editor. On the other hand, two of the original chapters and two

of the added chapters derive from previous *Desbarats*. The paper reconstructs the publishing history of the revised edition of the novel, based on the correspondence between the author and the publisher, and analyses the two versions and the previous *desbarats* from the perspective of hypertextual relationships, basically following Gérard Genette's proposal, in order to study the types of transformations carried out.

INDEX

Mots-clés : hypertextualité, Villalonga Llorenç, La novel·la de Palmira, Les ruïnes de Palmira, réécriture

Keywords : hypertextuality, Villalonga Llorenç, La novel·la de Palmira, Les ruïnes de Palmira, rewriting.

motsclesca hipertextualitat, Villalonga Llorenç, La novel·la de Palmira, Les ruïnes de Palmira, reescriptura

AUTEUR

CARME GREGORI SOLDEVILA

Universitat de València

cgregori[at]uv.es